

JAARBOEK

VAN HET

EUROPEES

GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN

PENNINGKUNDE

20
16

INHOUDSTAFEL

Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verslag van de AV van het EGMP FV in Tienen (28/V/2016)	VI

Laurens AERNOUT	
Misslagen met incuse eigenschappen	1
Luk BEECKMANS <i>ET AL.</i>	
Een muntdepot uit de vroege 20 ^{ste} eeuw in Heverlee (Vlaams-Brabant)	11
Hendrik DE BACKER	
Een loden penning van de Onze-Lieve-Vrouw-kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Waver	27
Hendrik DE BACKER & Raf VAN LAERE	
Brabantse of Mechelse draken in een kleine muntschat van Borgloon uit de tweede helft van de 12 ^{de} eeuw	31
Willy GEETS	
Maximiliaan, feodaal monarch, en zijn efemere muntslag in Mechelen (1485-94)	39
Arnaud GRISPEN	
Een bijzondere Portugees/Nederlandse vondst op Vlaamse bodem	81
Paul HUYBRECHTS	
De productie van Paul Huybrechts – Een selectie van recente creaties	85
Jan MOENS	
Leopold Wiener verstrooid?	115

Eddy SCHUTYSER

- Munten gevonden op de site van het 'Blauw Kasteel' of Beverhoutshof in Moerbrugge 117

Huguette TAYMANS

- De prijspenningen van de Academie voor Schone Kunsten te Gent van 1830 tot 1914 149

Luc VAN EECKHOUDT

- Sint-Christoffel, de beschermheilige van de reizigers en de automobile op medailles van de eerste helft van de twintigste eeuw – Een bijdrage tot de religieuze numismatiek 179

Luc VAN EECKHOUDT

- Bert Gerresheim's medailles van Pater Friedrich Spee von Langenfeld sj 195

RECENSIES

- AIMÉ HAECK, *De kleine Brabantse denieren van de dertiende eeuw* (Willy Geets) – Jean-Claude MARTINY, *De eerste grote zilveren munten in Vlaanderen* (Raf Van Laere) – Rudy DILLEN, *Kempisch noodgeld tijdens WO I* (René Waerzeggers) 205

MISSLAGEN MET INCUSE EIGENSCHAPPEN

Laurens AERNOUT*

MISSLAGEN ZIJN VAN ALLE TIJDEN en van alle denominaties, en hoewel ze in de muntemissies van ieder land voorkomen, zijn ze in onze nationale numismatiek, in vergelijking met andere landen, minder tot zelfs ongekend. Zo kan je bijvoorbeeld meerdere Amerikaanse websites^[1] vinden die enkel aan dit onderwerp zijn gewijd, en die een mooi overzicht geven van wat er bestaat aan misslagen bij Amerikaanse stukken, met een woordje uitleg erbij. Een Belgische versie van zo'n website is ons niet bekend; hoogstens kan er een korte vermelding worden gevonden op een numismatisch forum^[2]. Hieruit kunnen we afleiden dat er bij ons niet veel interesse bestaat voor dit onderwerp, en de meeste verzamelaars die een Belgische misslag bezitten, houden die enkel bij als een curiosum. Nochtans zijn zulke stukken best een onderzoekje waard, meer bepaald om uit te vissen waaraan de misslag eigenlijk te wijten is. We zullen dit technisch aspect van wat er zoal kan misgaan tijdens het productieproces in deze bijdrage kort illustreren aan de hand van enkele concrete voorbeelden, zonder daarbij exhaustief te willen of kunnen zijn.

Voor dit artikel hebben we een vijftal munten uitgekozen met een gemeenschappelijk defect: ze vertonen immers alle vijf incuse sporen van de afbeeldingen die normaal in reliëf verschijnen, maar zulks tengevolge van uiteenlopende incidenten tijdens het productieproces, die we zullen illustreren aan de hand van schematische tekeningen.

Hieronder kan men de beschrijving terugvinden van onze eerste munt.

- Vz: De beeldenaar van koning Boudewijn, het hoofd naar links gekeerd. Onderaan langs de boord, de handtekening van de kunstenaar: *elstrom*
- Kz: Het grootzegel van het Rijk, waarboven het omschrift **BELGIQUE**.

* @: Aernout_laurens@hotmail.com

[1] @: <http://www.collectorsweekly.com/us-coins/errors>

[2] @: www.cbnu.be doorklikken op de knop Forum

Links ervan de waarde aanduiding 10, daaronder het muntmeester-teken, een vogel. Rechts van het zegel, de letter F, met daaronder het muntteken van Brussel, een gehelmd hoofd van aartsengel Michaël. Onder het zegel, het jaartal en daarboven rechts, de handtekening van de graveur: J. DE BAST.

Ontwerp: Vz: Harry Elstrøm, Kz: Jan De Bast
 Diameter: 27 mm
 Massa: 8 g
 Metaal: Nikkel
 Muntrand: Gladde rand
 Referentie: LA#BFM-150var.

Op de afgebeelde munt, die wel degelijk een mislag blijkt te zijn, zien we in eerste instantie niets bijzonders, en de meeste verzamelaars zullen er dan ook geen verdere aandacht aan besteden. Als we het stuk echter kantelen onder een hoek van zo'n 45°, dan komt er meer aan het licht: meer bepaald verschijnen er 'bulten' vanaf de kin tot ver achter de nek van de vorst. Maar wat zijn die 'bulten' eigenlijk, en hoe zijn die daar gekomen?

Vooraleer we dit kunnen onderzoeken moeten we drie basiszaken indachtig zijn: 1) De Belgische munten in oude franken werden geslagen in muntslag — 2) wat opvallend of positief is op een munt, is ingegraveerd of negatief op de stempel — 3) wat (naar) links staat op de munt, staat (naar) rechts op de stempel en *vice versa*; anders gezegd, de stempel en de munt zijn elkaars spiegelbeeld

Met dit in ons achterhoofd kunnen we de munt eens opnieuw bekijken, en niet alleen de voorzijde met de 'positieve' bulten (ingekleurd in het blauw), maar ook de keerzijde met de corresponderende 'negatieve' plaats (ingekleurd in het rood). De positieve 'bulten' op de voorzijde blijken daarbij overeen te stemmen met een ruimte tussen de provincievlaggen.

Dit wordt nog duidelijker als we de foto van de keerzijde vervangen door zijn spiegelbeeld, en dan superponeren op die van de voorzijde. Er kan dan geen twijfel meer bestaan over het feit dat een deel van de tekening op de keerzijde (stempel) op één of andere manier is terechtgekomen op de voorzijde(stempel).

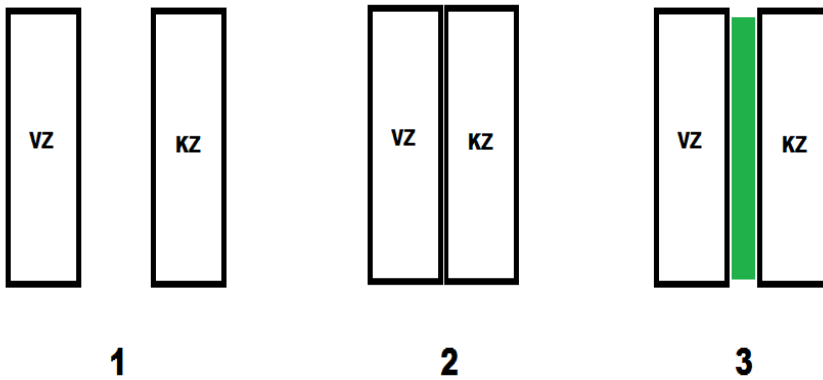
Nu we weten met welke misslag we hier te maken hebben, moeten we nog uitzoeken hoe deze tot stand is gekomen; dit kunnen we het gemakkelijkst uitleggen aan de hand van enkele tekeningen.

Bij de eerste tekening staan de stempels van de voorzijde (VZ) en de keerzijde (KZ) gewoon tegenover elkaar ^[3], in muntslag.

Op de volgende tekening zien we dat de stempels tegen elkaar worden geslagen, alleen zit er geen muntplaatje tussen de stempels. Hierdoor zullen de hoogst gelegen delen van de ene stempel 'botsen' tegen de hoogst gelegen delen van de ander stempel, en daarbij 'deuken' nalaten. Voor de stempels van de munt hierboven zijn dit dus de lege ruimtes tussen de vlaggen op de keerzijde, die botsen met de vlakke oppervlakte achter het hoofd van de koning op de stempel van de voorzijde, en daar een indeuking veroorzaken (ook op andere plaatsen zullen wel beschadigingen zijn opgetreden, maar die zijn blijkbaar niet belangrijk genoeg om zichtbare schade op te leveren).

Op de derde tekening zie je dan hoe onze beschreven munt (groen) geslagen wordt met de beschadigde stempels, die dus deels elkaars gravures hebben overgenomen, maar waarvan *de facto* enkel de 'bulten' zichtbaar zijn.

^[3] Op de tekeningen staan de stempels horizontaal tegenover elkaar, en dat is ook de manier waarop de moderne muntpersen werken; bij de oudere persen stonden de stempels verticaal tegenover elkaar.

Het hierboven beschreven incident heeft zich ook bij andere munttypes dan de 10 frank van Boudewijn voorgedaan, en dit soort misslagen komt eigenlijk regelmatig voor, maar vallen doorgaans niet op of worden misgeïnterpreteerd als het resultaat van een aanmuntung met behulp van een andere munt in plaats van met een blanco muntplaatje (cfr. de 2 centiem van Leopold I, geslagen met behulp van Hollandse stukken van 1 cent).

De tweede misslag die we behandelen is veel beter zichtbaar, is mede daarom ook beter gekend en populair bij verzamelaars, en is ook al vaak in andere publicaties aan bod gekomen.

Vz: Binnen een parelrand, een zittende leeuw, steunend op de grondwetstafel (Inscript: CONSTITUTION BELGE - 1831 - ★). Bovenaan de nationale leuze: L'UNION FAIT LA FORCE. Onderaan de onderstreepte waarde aanduiding 2 CENT'S. Helemaal onderaan de naam van de kunstenaar: BRAEMT F

Kz: Idem als de voorzijde, maar dan incuus

Ontwerp: Joseph-Pierre Braemt

Diameter: 22 mm

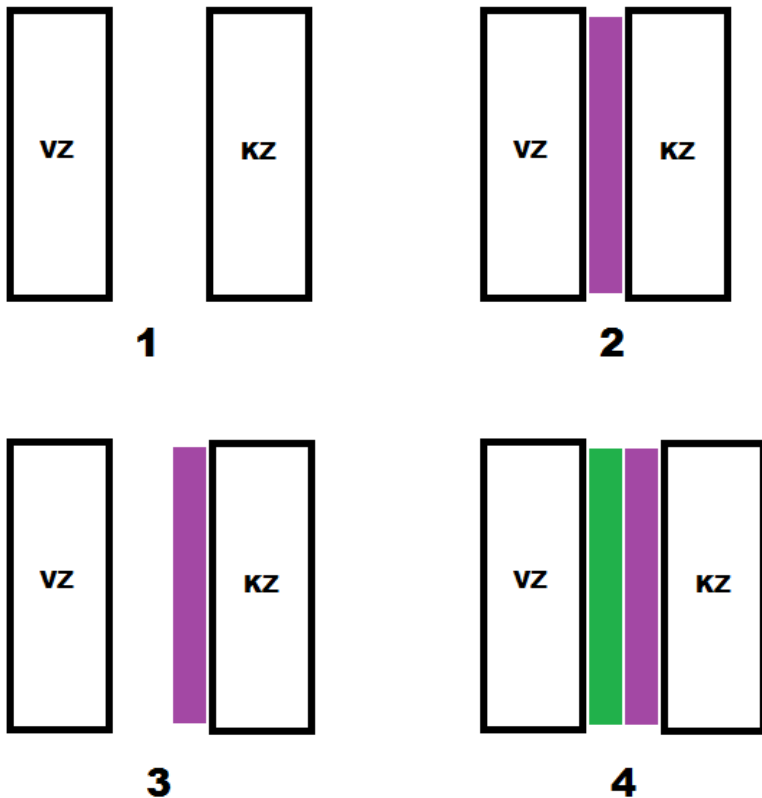
Massa: 4 g

Metaal: Koper

Muntrand: Kartelrand

Referentie: Dup. 58

In tegenstelling tot de vorige munt, is het hier evident dat we te maken hebben met een misslag. Ook hier kunnen we best aan de hand van schematische tekeningen duidelijk maken hoe die is tot stand gekomen. Op de eerste tekening zien we terug dat de stempels recht tegenover mekaar staan, in muntslag. Daarna zien we een muntplaatje (paars) geslagen wordt. De derde tekening toont wat er verkeerd loopt. Er blijft immers de munt (paars) kleven aan de stempel van de keerzijde. Op de volgende tekening zijn we onze munt (groen). Deze wordt geslagen met de (negatieve) stempel van de voorzijde en met de (positieve) voorzijde van de vorige munt die in de stempel is blijven steken (paars). Aangezien een munt altijd het spiegelbeeld in tegenreliëf weergeeft van waarmee hij geslagen is, krijg je dus met dit type incident bij de muntslag, naast de normale afbeelding op de ene zijde, een incuse afbeelding in spiegelbeeld op de andere zijde, afkomstig van de munt die in de pers is blijven steken.

Hoe het komt dat de (paarse) munt in de stempel is blijven steken is nog een open vraag. Wel is het een feit dat dit een mooie misslag oplevert die tamelijk gegeerd wordt door verzamelaars.

Het derde type misslag dat we bespreken is een verder stadium van het vorige. Het wordt als volgt omschreven.

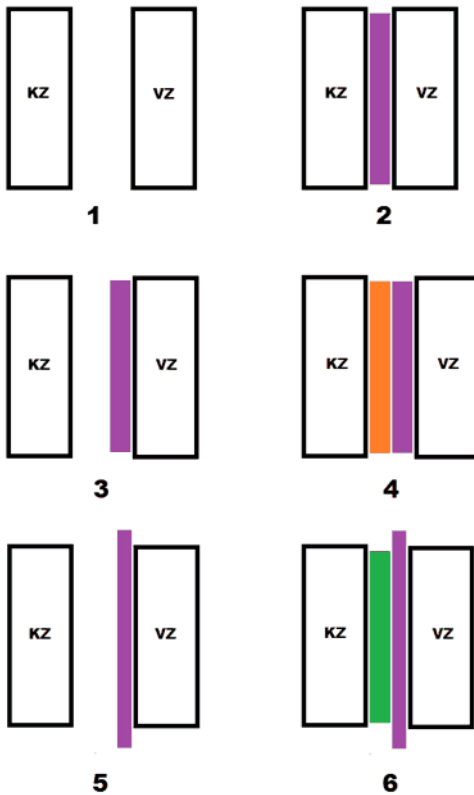

Vz: Blanco kant met een incuse indruk van de eikentak
 Kz: Een eikentakje met negen bladeren en twee eikels, bovenaan versierd met een koningskroon en omgeven met de waarde aanduiding 5 FR, het inschrift = **BELGIQUE** =.

Ontwerp: Marcel Rau
 Diameter: 24 mm
 Massa: 6 g
 Metaal: Koper nikkel, Cu 75% Ni 25%
 Muntrand: Kartelrand
 Referentie: LA#BFM-137var.

Terug stellen we eerst de vraag met wat te maken hebben. Hiervoor moeten we de munt nader bekijken. Hier valt, aan de blanco kant, op dat we incuse sporen zien van de eikentak, die we hebben geaccentueerd met rood. Wat ons nu nog meer opvalt is dat die incuse eikentak groter is dan de normale eikentak. Dit kun je mooi zien op de volgende foto's, waarbij we de roodgekleurde incuse eikentak hebben uitgeknipt en vergeleken met de grootte zoals hij verschijnt op de munten (beide op dezelfde schaal). Door de roodgekleurde eikentak te superponeren op de normale (de blauwe stip is daarbij het gemeenschappelijk punt tussen beide takken), is de vergroting onweerlegbaar. Eigenlijk hadden we de rode tak eerst moeten spiegelen (zie het 10 frank-stuk hierboven), maar aangezien de eikentak quasi symmetrisch is, en we enkel de vergroting willen weergeven, is dit niet nodig.

Nu we inzien wat de misslag is, moeten we nu nog uitzoeken hoe deze is ontstaan. Op de eerste tekening zien we eerst dat de stempels recht tegenover elkaar staan. Daarna zien we dat het muntplaatje (paars) geslagen wordt. De derde tekening toont hoe de munt (paars) blijft kleven aan de stempel van de voorzijde. Op de volgende tekening zijn we een tweede muntplaatje (oranje), dat wordt geslagen met de stempel van de keerzijde en de keerzijde van de munt die blijft steken (paars). De oranje munt zal dus een misslag zijn van het tweede type dat we behandeld hebben. Maar de paarse munt blijft weer in de stempel steken, en zolang dit gebeurt, zal het stuk bij elke nieuwe slag van de pers wat dunner worden, zal zijn diameter toenemen en zal de afbeelding vervagen. Op de laatste tekening 6 zien we dan hoe onze munt (groen) geslagen wordt met normale negatieve stempel van de keerzijde en de positieve, ietwat

vergrote en vervaagde keerzijde van de munt die in de stempel is blijven steken.

Het vierde type misslag is te wijten aan een ander soort van incident tijdens de muntproductie.

Vz: Een korte buste van de godin CERES, bekranst met aren, kijkend naar links. In het veld, links, het onvolledige jaartal met enkel erboven één vierpuntige ster en rechts, een hoorn van overvloed. Onderaan is de misslag te zien in plaats van de naam van de kunstenaar RAU.

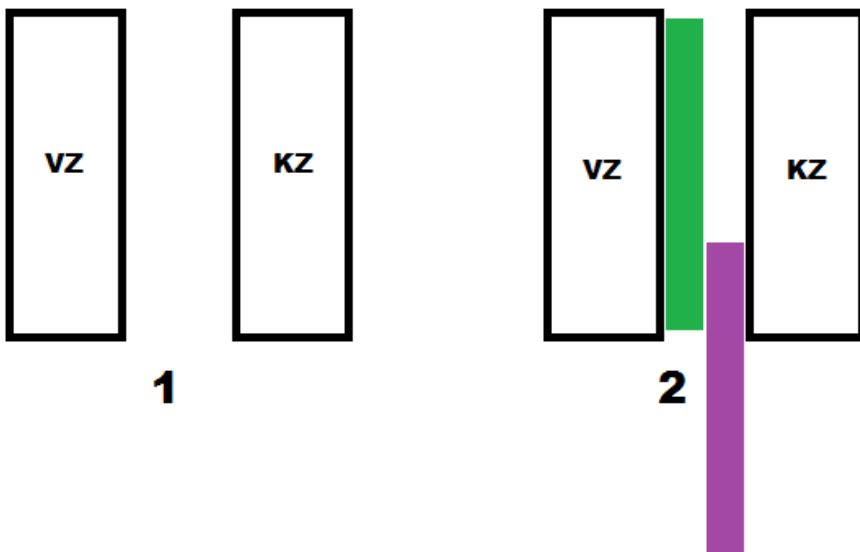
Kz: Een eikentakje met negen bladeren en twee eikels, bovenaan versierd met een koningskroon en omgeven met de waarde aanduiding 5 FR, het inschrift = BELGIQUE =.

Ontwerp: Marcel Rau

Diameter: 21 mm
Massa: 4 g
Metaal: Koper nikkel, Cu 75% Ni 25%
Muntrand: Kartelrand
Referentie: LA#BFM-101var.

Bij deze munt zie we mooi dat de misslag zich heeft voorgedaan onder het hoofd van Ceres. Deze boog kunnen we niet direct linken aan de stempels met één muntplaatje. Hierbij moet dus een tweede muntplaatje een rol gespeeld hebben. Aangezien er geen afbeelding is te zien in de zone van de misslag, mogen we ervan uitgaan dat een ander blanco muntplaatje een rol heeft gespeeld tijdens het incident. De ‘wat is het’-vraag laten we nog even open.

We kunnen het ontstaan van deze misslag weerom verklaren aan de hand van de schematische tekeningen. Op de eerste zien we terug de stempels tegenover elkaar staan. Op de volgende tekening zien we dat er niet één maar twee muntplaatjes tussen de stempels zitten: het groene exemplaar is correct gepositioneerd, maar het paarse niet: het zal een deel van de slag van de pers opvangen, waardoor het groene muntplaatje dus maar gedeeltelijk zal worden geslagen, en voor de rest een blanco zone vertoont.

Dit soort misslagen komen minder vaak voor.

Onze vijfde en laatste munt gaat nog een stapje verder dan de vorige. De beschrijving van de munt gaat als volgt:

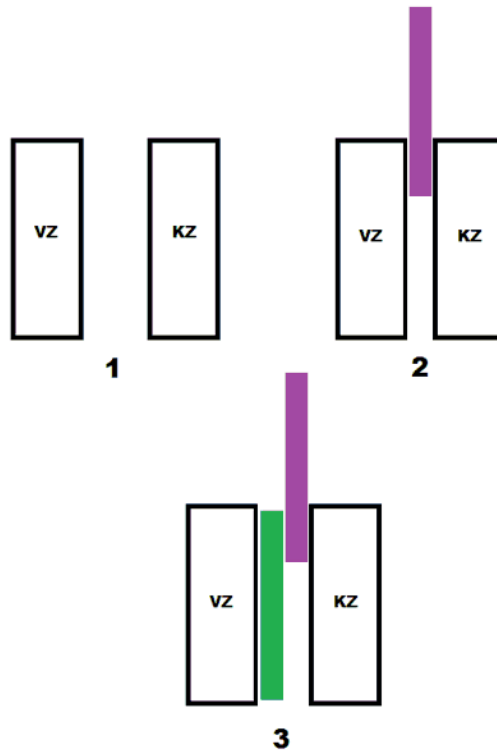
Vz: Een korte buste van een mijnwerker met een lederen helm op het hoofd, naar links gekeerd, in het veld, rechts, een brandende DAVY mijnwerkerslamp, met daaronder de incuse misslag, met deels het woord CENTIMES en deels de waarde 50, in de plaats waar de naam van de kunstenaar RAU moet staan.

Kz: De waarde aanduiding 50 CENTIMES, aan beide zijden omgeven met de cijfer die het jaartal vormen, getopt door een koningskroon, langs beide zijden omgeven met een wimpeltje. Boven aan het omschrift BELGIE.

Ontwerp: Marcel Rau
 Diameter: 19 mm
 Massa: 2,75 g
 Metaal: Muntbrons, Cu 95% Sn 3% Zn 2%
 Muntrand: Gladde rand
 Referentie: LA#BFM-81var.

Op de foto zien we een niet zo alledaagse misslag. We zien mooi aan de voorzijde de incuse versie van het woord CENTIMES en van de onderkant van de waardecijfers 50, begrensd door een boog, vergelijkbaar met de vorige misslag. Dit wijst er weerom op dat er een tweede muntplaatje meespeelt om dit resultaat te bekomen. We laten de vraag “wat is het” nog even open.

Het incident heeft zich mogelijks als volgt voorgedaan. De eerste tekening toont de stempels die tegenover elkaar staan. De tweede tekening is voor discussie vatbaar: we veronderstellen dat het eerste muntplaatje (paars) slechts gedeeltelijk in de muntpers zat vooraleer het werd geslagen, maar het is ook mogelijk dat er meerdere muntplaatjes tussen de stempels zaten, waardoor het paarse slechts gedeeltelijk werd geslagen; welke van beide situaties zich heeft voorgedaan laat ik in het midden, maar de tekeningen hebben dus betrekking op de eerste: het paarse muntplaatje wordt maar gedeeltelijk geslagen, en krijgt dus enkel het woord CENTIMES en de onderkant van de 50 ingestempeld; dit verklaart ook de boog. Op de derde tekening wordt het nieuwe muntplaatje (groen) goed gepositioneerd, maar blijft het paarse muntplaatje in de pers steken; op die manier krijgt het groene muntplaatje dus een deel van de negatieve voorzijdestempel en een deel van de positieve afbeelding (en in spiegelbeeld) van de onvolledig geslagen paarse munt die in de pers is blijven.

Het eindresultaat is dus onze munt: een iets wat complexer incident.

Merken we nog op dat de lijn die door het hoofd van de mijnwerker loopt, niets te maken heeft met deze foute slag, maar te wijten is aan een slechte productie van het metaal. Dit zou kunnen leiden tot afschilfering of laminatie van het metaal. Dit is een ander verhaal en hoort in een ander artikel thuis.

In dit artikel werden enkele soorten misslagen beschreven. Als we de Amerikaanse websites mogen geloven bestaan er nog veel andere soorten. Bijgevolg gaat het onderzoek hieromtrent verder. Bent u in het bezit van een misslag of iets raars waar niet direct een verklaring voor te vinden is? Stuur gerust een mailtje met een scherpe foto of scan naar [Aernout laurens@hotmail.com](mailto:Aernout_laurens@hotmail.com). Alles zal met de nodige aandacht worden bestudeerd.

De basisbeschrijvingen zijn afkomstig uit de *Encyclopedie van de Belgische circulatiemunten 1832-2002*, uitgegeven voor de Koninklijke Munt van België. Deze werden aangepast door de auteur om een juiste beschrijving te geven aan de munt.